

A KOLOSKA HELYNÉV BALATONARÁCSON

A balatonfüredi Koloska-völgy a Koloska-forrással nagyszerű kirándulóhely minden évszakban. A Sándor-hegy és a Péter-hegy közé bemélyedő erdős, sziklás szurdok forrásos része védett terület. A Balaton-felvidéknek ezen a részén a kőzetbe bevágódva, déli irányban párhuzamos szurdokvölgyek haladnak, ezek közül az egyik legismertebb az arácsi Koloska-völgy, benne dolomit sziklafalakkal s az itt eredő Koloska-patakkal. Ahol ez a vízfolyás a Tamás-hegy és Péter-hegy között áttöri a Veszprémi-fennsíkot, a patak völgyre néző lejtőire települt az ősi Arács falu. Eleinte valószínűleg csak barlanglakásokat vájtak a pannóniai homokból álló völgyoldalba. Ezek a korábbi barlanglakások sokáig megmaradtak pincének az eléjük épített házaknál. Balatonarács 1954 óta Füred része.

A *Koloska* elnevezést okleveles anyagban először egy 1778. évi úrbérrendezési iratban említik: *Koloska dűlő* (L: 224). 1840-ben térképen: *Koloska* (AT.). Ezután 1843: *Koloska* (L. 2006: 19), 1851: „*Koloska: Szőlőhegy*” (É. Kiss 1981), 1871: *Koloska* (Art.). Jankó János (1902) balatoni néprajzában: *Koloskaoldal*. A földrajzi név megfejtési kísérleteit Cholnoky Jenő (1936) alapozta meg: „Ilyen az arácsi Koloska- (Kolostorka-), meg a csopaki Nosztori- vagy a vörösberényi Malom-völgy” (1936: 14), „Arács fölött, a Koloska-völgy neve kétségtelenül a Kolostor szóból származik. Nagyon kicsiny kis bencés »kolostorka« állhatott ott azon a mészkőpaddal megóvott márgagerincecskén a delelő fölött, amelyet a nép ma is Barátlakásnak nevez. Elhagyott kőfejtő van a kolostor helyén, kétségtelenül építőköveknek hordták el a romokat” (1936: 123).

1841-ben egy arácsi térképen bejelölnek egy *Kőfejtő* (Ahat.) nevű részt, ez azonban aligha lehetett a „nagyon kicsiny kis bencés kolostorka”. Tetszetős magyarázat (a több „kétségtelenül” ellenére is). Cholnoky névfejtése szerepel számos balatoni útikönyvben, internetes fórumon, balatoni helységek honlapjain, sőt így vésték a Koloska-völgy egyik nagy táblájára is, mégsem vehető komolyan. Ellene szól az a tény, hogy ha Arács környékén valaha kolostor állt volna, annak föltétlenül ismernénk okleveles említését. Ilyesminek azonban nyoma sincs.

A másik ellenérv pedig nyelvtudományi. Egyrészt – a szótörténet tanúsága szerint – a *Koloska* földrajzi név korábbi felbukkanású a magyar írásbeliségben, mint feltételezett forrása, a *kolostor* főnév. Hiszen a *kolostor* a magyar nyelvújítás korának szóalkotása, és csak 1784-től adatolható Baróti Szabó Dávidnál (Kisdéd szó-tár, Kassa). A köznyelvben pedig jóval később terjedt el, még a 19. század második felében megjelent Czuczor–Fogarasi szótárban, a magyar nyelv akkori legnagyobb szógyűjteményében is csupán utalószóként szótárasták. Másrészt etimológiai szempontból egészen va-

lószerűtlen egy lerövidüléssel járó *kolostor* > *kolostorocska*, *kolostorka* > *koloska* fejlődés. A *kolostor* szó -*tor* végződése nem valami inetimologikus toldás eredménye, későbbi egyszerű elhagyása aligha képzelhető el. A *kolostor* ugyanis a *klastrom* (< latin *clastrum* 'szerzetesek lakóépülete' a latin *claudere* 'zární' igéből) szavunk régi népnyelvi *kalastorom* alakváltozatából származik, amelyet a hasonló jelentésű *monostor* mintájára módosítottak. Sokkal hihetőbb ezek miatt a földrajzi nevek etimológiai szótárának rövid magyarázata: „a magyar *Kolozs* szn. [személynév] -*ka* képzős származékából keletkezhetett. Vö. N. [népi] Kolozsvölgy ~ R. [rég] Kolozsok völgye 'Balatonkiliti egyik határrésze' egykori tulajdonosáról, a Kolozs családról nevezték el” (FNESZ, 1988: 1/769). Azaz személynévi eredetű helynév.

A *Koloska-forrás*nak Süle Sándor (1984) egyik adatközlője szerint a hivatalos neve *Petőfi-forrás*, a turistatérképeken általában a népi név szerepel. 1961-ben építették ki, egykor hét ágból csobogott a kiépített medencébe. Környéke szép, rendezett kirándulóhely. Ott van a *Forrás-tó*, és ott ered a *Koloska-patak*, amelynek több neve is van: *Séd*, *Arácsi-séd*.

Szakirodalom

- Cholnoky Jenő 1936. *Balaton*. Franklin. Budapest. <https://mek.oszk.hu/00500/00574/00574.pdf>
- Ahat. = Arács helység határának rajza, 1841. Veszprém Megyei Levéltár (VeML.) XV 11 a T 377.
- Art. = Arácsi térkép, 1871. In: Süle, 1984.
- AT. = Arács helység határának térképe, 1840. VeML. XV 11 a T 357.
- Jankó János 1902. *A Balaton-melléki lakosság néprajza*. Budapest.
- L. = Lichtneckert András 1990. *A Balatonfüred-csapaki borvidék története*. Veszprém.
- L. 2006 = Lichtneckert András 2006. *Az arácsi szőlőhegy és szőlőhegyi önkormányzat története*. Balatonfüred.
- Süle Sándor számos füredi adatközlő segítségével történt helynévgyűjtése 1984. Kézirat. Laczkó Dezső Múzeum.
- VeML. = Veszprém Megyei Levéltár. Veszprém.
- É. Kiss Sándor 1981. *Révész Imre 1853. évi helynévgyűjteménye*. Magyar Névtani Dolgozatok 21. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. Budapest.
- FNESZ. = Kiss Lajos 1988. Földrajzi nevek etimológiai szótára A–K. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Rácz János

nyelvész

Balatonfüred

E-mail: navigar00@gmail.com